گاگەش ئەم دەفتەرەی تایپ کردۆتەوە

هۆنراوەی
بەرەو موکوریان
مامۆستا هەژار

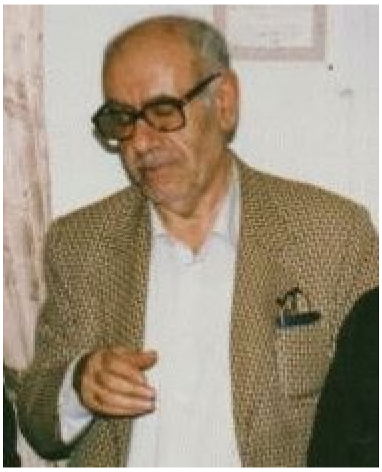

www.gagesh.com

کەریم دانشیار

بەرەو موکوریان

شەوە تاریکە کش و ماتە زەوی
کەوتە خەو کێوی، کەوی دار و دەوی
تووتەک و گوێن و کوند وشیارن
ڕۆژ وچانیانە بە شەو پڕ کارن
لەو هەموو جانەوەرەی وەردەکەوێ
نازەنینیش هەیە لای لایێی دەوێ
شنەبای وردە گوڵاو دەپرژێنێ
پێی سپێراوە گەڵا ڕاژێنێ
خوڕ خوڕی ئاوە لە بەفری سەر کەل
خۆش هەوای تێکەڵە زەنگی سەر کەل
سەگ بە دەم پرخەوە دەم دەم دەمرێ
لە خەوا دیویە گورگ بەرخ دەدڕێ
بۆق لەسەر نوێنی قوڕین قیڕەی دێ
سیسرە ژێ تاری شڕە و سیڕەی دێ
جار و بارەش کەڵەشێر دەخوێنێ
بانگ لە ئەستێرە دەکا بێدوێنێ
ئاگری شوان دەگڕێ لەو دوورە
بووکی خێوی شەوە ، تارای سوورە
گەشن ئەستێرە چ بەرزن، چ نەوین
گشتی پێت وایە ئەویندارى زەوین
زۆر بە پارێزەوە هەست ڕادەگرن
بە هومێدێکەوە چاو دادەگرن

****

مانگ ئەوا تازە لە ئاسۆ دەردێ
کۆمەڵێ هەورە سپیلکەی بەردێ

وەک منداڵی کزی باب ئاوارە
چاوەڕێ بوون وەگەڕێ دووبارە
وا ڕەوی مژ لەبەر ئەو پێوارە
گەش و ڕوون بوونەوە بەو دیدارە
بە لەز و هەڵپە هەموو زۆر بە دەون
هێندێ پێشڕەون و بڕێ دوا دەکەون
گش بەرەو پیری دەچن زووی بگەنێ
مانگ لە خۆشیان دەگری و پێش دەکەنێ
دیمەنی ڕوون و جگەر سووتاوە
ئاگری دووری بە تین و تاوە
یەک یەکی گرتنە هامێز ڕووخۆش
هەورییە هەور و لە ڕوویا ڕووپۆش
پاش گەلێ ماچ و لە باوەش کردن
تیشکی زێوینی لەسەر بەش کردن
چاک و خۆشی دەگەڵ ئەستێران کرد
کەوتە خۆ و بووکی زەوینی جوان کرد
ئاوی کانیاوێ کە وێنە نوێنە
دڵی خۆی داوەتێ دڵ بزوێنە

****

شەوەکی بوولبولە دەچریکێنێ
تا بە لاوک دڵی گوڵ بستێنێ
دە ئەتۆش هەستە خەیاڵی خاوم
من ئەگەر تۆم نەبێ، زۆر داماوم !
لەم هەژارخانەیە بمهێنە دەرێ
بمبە دەشت و دەرێ بمگێڕە سەرێ
دەست و بردێ شنەبام بۆ زین کە
جێم دەگەڵ خۆت لە هەیڤ دابین کە
سەیری خاکی موکوریم دێ بە دڵا

تا نەچووین خۆم و دڵ و تۆش بە گڵا
سەرێ هەڵبێنمەوە لەو مەڵبەندە
گەرچی لەش دوورە لەوێ دڵ بەندە

****

لاجان

دەشتی لاجانێ بەهەشتی پێشووم
هونەرم گەر هەبێ، لەو ڕا تێشووم
ئێرە بوو لانکی یەکەم دڵداریم
لێرە هەڵبوو سەرەتای خەمباریم
چاوی کارمامزێ خستیمیە کەمەند
نازی پێدام و دڵ و هۆشمی سەند
هێندە فرمێسکە لەوێ ڕشتوومە
هێندێ لەو ڕازە لەوێ ناشتوومە
بێتەدەر، گۆلە لە خوێناو پڕ خوێ
بێتە بەر، دڕک و گوڵی لێ دەڕوێ !
چاوی من بوو بە درێژیی شەوگار
ملەبارانی دەگەڵ هەوری بەهار
ڕادەمان دیدەکەم و ئەستێرە
کامی زۆرتر بە خەوی کەم فێرە
من و پەروانە دەمانکردە گرەو
کێ لە سووتان بەگڕە؟ من یا ئەو
گڕ و یار کێیە لە کێ جوان چاکتر
شۆقی یار دەردەکەوت ڕووناکتر
ژینی شادیم لە ژوانگەی نێژرا
بە بژانگم گڵەکەی دابێژرا
بۆ بزەی لێو تەمەنی لاویم گوشت
بۆ ڕوانین ، زووخاوی چاوم ڕشت

نرخی ماچێکی دڵ و دینم دا
ئەمە چەرخێ بە هەموو ژینم دا
گەرچی نازدار و هەژار ڕێک نەدەهات
مەخمەر و کۆنە دەوار لێک نەدەهات
ئەوی من پێم گەیی دیسان زۆرە
بەخششی دەستی ئەوین چەند جۆرە
تووشی دەردی دڵی دڵداران بووم
شیاوی ناو کۆمەڵی خەمباران بووم
چاوی هەر سوورم و ڕەنگی زەردم
دڵی وا گەرم و هەناسەی سەردم
بیری سەرشێت و سەری شێواوم
چم نەبوو، پاکی ئەوین پێی داوم
گەنج و سامانی هەژاریم کە هەیە
سوودی سەودای سەری ئەو سەردەمەیە
شەوەکەی کورتە دەبا واز بێنین
دڵی هار چیدی نەهارووژێنین

ماسوێ

ماسوو، ئەو کێوە هەوارگەی دڵ بوو
جوانێ لەو نێوە گوڵی سەرچڵ بوو
لێک دەهالاین دەسەمل شەوگاران
ئەو بە ناز ، من بە نزای دڵداران

قازیاوێ

چۆمی قازیاوێ لە خێڵی خاڵان
شڵەژاندوومی دەگەڵ منداڵان
خانووە ڕەملێنە لەلام خۆش بوو، بەڵام
لێم دەڕووخایەوە ، ئێستەش هەروام

پردی سوور

پردی سوور ئاخۆ لەبیرت ماوم
بە نەمامی لە دەراوت ڕواوم !
سەردەمێک ڕێڕەوی دڵداران بووی
سەر لە ئێوارە مەکۆی یاران بووی
هەینوان جەژنە بوو دەور و بەری تۆ
بەزم و خۆشی بوو لە سایەی سەری تۆ
بەند و بەستێ هەیە بت بزوێنێ
بشکێ ئەو دەستە دڵت دەشکێنێ

ئەوبەری گرد

گڕەبەردێ هەیە لەوبەر گردە
ڕوو بە کوردایەتی بۆ من پردە
دوور لە چاوی چەتە، کوردیم دێنا
لێرە دەم خوێندەوە، خۆم ڕاهێنا

باغی مکایل

پێم بڵێ باغی مکایل. چۆنی ؟
هەروەکو پێشوو بە ڕەنگ و بۆنی ؟
دیمەنی سەوزە گیا و دارانت
چۆنە؟ چۆن ماوی دەگەڵ یارانت ؟
ئێستەکەش بۆ گەپ و بەزم و ئاهەنگ
دێنە لات کیژ و کوڕی شۆخ و شەنگ؟
لاوی دڵبەند و بە دڵ دڵتەڕ و ساز
کیژی پشتێند شل و چاو باز و بەناز
دڵ و لێو چەسپی یەک و دەس لە ملن ؟
دێنە باوەشت و بەسەرتا دەتلن ؟
دێتە گوێت ماچ و چپەی ئۆخەی و گیان ؟
بۆت دەڵێ "مامڵێ" ڕۆژان و شەوان
یان قوڵەی شینی توڵەی تارانی
دای گەمارۆت و نەوەک جارانی
باغی ئەوبەر بە بەر و فێنکی دڵن
یان لە بێگانە دژ و دڵ بە کوڵن ؟

داری خەزایی

دارە تووی بەژنی خەزایی ماوی ؟
هەر گەش و دڵتەڕی، یان ژاکاوی؟
بە بەر و سێبەری ؟ کێ دێتە سوێت؟
کوردی خۆماڵییە میوانی نوێت؟
چاوەکەی تۆی دەنواند هەر ماوە
هەر وەکو چاوی هەتیو پڕ ئاوە ؟

گڕاو

مەڵێ سوێراوە گڕاو جێ نزمە
بۆرە خزمێکی دوو چاوی کزمە
بەر لە خۆی کۆوە دەکا پێم وایە
شۆڕشی گەرمی لە بن سەر دایە

تاقە دار

تاقەدار هەر بژی داری چاکی
بە ڕەگ و دڵ پتەوی بێ باکی
زۆر بە میوان و لە کەس ناپرسی
وەکوو بێکەس لە تەرەس ناترسی
جار و بار بێژە بە مەحمودکانێ
گۆڕە سەرباز هەیە سمکۆ کوانێ ؟

شاری مەهاباد

دڵە وا شاری مەهابادە وەرە
کابەتە، ڕووگەتە، کڕنووشی بەرە
تۆزێ لەو خاکە بە سەر خۆتا کە
تۆزی نایابە لە دنیا تاکە
تۆزی چاوی دڵی نابینایە
لێرە کل بوو کلەکەی سینایە
لە چ جێ ناوی مەهاباد بێنی
بۆ هەموو چاوێ بەرز دەنوێنی

شاری ئازایان

هەر هەبی، شاری نەبەردی و مەردی
جوانترین پارچە بەهەشتی هەردی
ڕەوەز و لانی پڵنگ و شێران
جێی بە خوێن ڕژتنی خوێن مژ فێران
باوەشی گەرمی بداغ سوڵتانی
لێرەوە تێپەڕی غەوسی سانی
گیانی خۆی داوە بە تۆ شێخ بابا
باوی شادی بوو ئەگەر ئەو مابا
لە پەنات ورگی مەلیک زادە دڕا
ئاگری مەرگی عەجەم لێرە گڕا
گوللە سێ تیری تفەنگی سمکۆ
کەللە سەربازی لە تۆ کردن کۆ
کۆمەڵی ژینەوە، ڕۆڵەی تۆ بوو
بوونی بۆ ساندن و تۆڵەی تۆ بوو
هەر لە زوو ڕا بە هەوای لای لایی
پێت نیشان داوە ڕچەی ئازایی
ڕەگ و خوێن ، هێزی دڵ و ئەژنۆی بووی
خەو پەڕێن و دنەدەر هەر تۆ بووی
کیژ و لاوانی بەخێوت کردن
کێ دەزانێ چییە ترسی مردن !
ئەو کچەی خشڵی سەری پەلکی گوڵن
گرژی ڕووی دوژمن و ئاگر لە دڵن
ڕۆژی خۆشی کە بزەی دەم چەمەنن
ڕۆژی مەیدان بە مەرگ پێدەکەنن
کوڕەکان هەر وەکو دیمەن تەرزن
لای نەترسان یەکەمین سەربەرزن

هەرای (ژ . ک)

ڕاپەڕێ کۆمەڵی «ژی ، کاف» کردی
چەپەڵی دیلی لە داوێن شوردی
باغەکەت پڕ لە نەمامی بەر هات
کاتی خوێن ڕشتن و دانی سەر هات
تا لە سەرتا بلەرێ ئاڵاکەت
پاڵەوان بوونە فیدای باڵاکەت

ورە بەرنەدان

دوژمنت گەرچی بە زۆری و گزە بوو
دۆستە بێگانەکەش ئەو دەم قزە بوو
ناهومێدی کوڕی کورد ناناسێ
باش دەزانێ کە لە خوێنمژ ڕاسێ
خوێن ڕژا، ڕۆڵە کوژا، کەللە پژا
خوێن ڕژان خۆشە کە ئابڕوو نەڕژا
ناوی بەرزت لە سەرووی بەرزان بوو
بۆ گورگ لاشە عەجەم هەرزان بوو

خۆ بەخشین

گەرچی کەوتیتەوە بەر چنگوڕی دەڵ
گەرچی هێندێک لە چەمت بوونە چەقەڵ
زۆر کوڕی وات هەبوو خۆیان بەخشی
خوێنی گەشیان گڵی تۆی پێ نەخشی
گۆڕی پیرۆزی حوسێن و قازی
باشترین بەڵگەیە بۆ شانازی

دڵدانەوە

نەچی دڵمەند بی لەوەی هاتە سەرت
زۆر کەسی وات هەیە بمرن لە بەرت
دوژمنت پێی وەنەبێ بۆی دەلوێ
کوڕە کورد خەنجەرەکەت بۆ دەسوێ
ئاو نییە خوێنی شەهیدان نەوتە
هەڵ دەبێ و هەل لە ژیان هەڵکەوتە
لاشی لاوانی وەبن گڵ کەوتن
وان لە لای ئێمە لەناو دڵ خەوتن
هەر بینا شۆڕشەکەت هاتەوە گەڕ
سەرنەوی بوو عەجەمی پاشەڵ تەڕ
خەنجەرم چەرمی لەبەر داماڵێ
خوێنی خۆی لاش و سەری ڕاماڵێ
وا بەگیر دێتەوە ڕێی نابێ هەڵێ
مەمکوژە و هەرچی دەکەی بیکە، دەڵێ
وا تەمێ دەکرێ لە فێرگەی شۆرش
تاوی دا و بچێتەوە گۆڕی کۆرش
کوردەواری لە دەمی بێگانە
شیرە تریاک نییە وەک سندانە
ئەوی لای وایە ئەتۆی پێ دەخوردێ
دەبێ تالاوی بەدەم دا بکرێ

خۆشی دوا ڕۆژ

با بەخوێن لاچێ پەڵەی دەس پیسان
دەشەکێ لەو سەرە ئاڵا دیسان
لاوە کوردت هەیە ئاڵا هەڵ کا
لاوەیی ناشێ دەسی تێکەڵ کا
دەڕەوێ تۆز و تەمی ژێر دەستی
دەیگرین ڕەشبەڵەکی سەربەستی
پیس و چاو شۆڕ سەری پێ شۆڕ دەکرێ
گوڕی داگیرکەری پێ گۆڕ دەکرێ
لاوی ئازا و کوڕ و مەرد و ڕەندت
زۆر کچی گوڵبەدەم و لێو قەندت
شان بە شان دەس لە دەسا گۆوەندە
ڕێکی یەک دێنەوە شەندە و مەندە
پێ، کە دەیدەن بە زەوی، بوولەرزە
زەردە لیمۆ دەلەرن لەو بەرزە
گۆڕە سەگ ئەو دەمە وا دا دەتەپن
تا زەوی زەوییە ئیتر لێت نە حەپن

خۆم چۆنم

من بەبێ تۆ کە دەپرسی چۆنم !
لە تەشەن دایە برینی کۆنم
دوور لە بالات لە ژیانم زیزم
سیس و بابردە گەلای پاییزم
چاوەکانم کە لە چاوگەت دوورن
وەک سەری کوڵمی کچانت سوورن
ڕەنگی خاڵ و کەزێیان جەرگی ڕەشم
وەک کەمەریان کز و باریکە لەشم

ڕەنگ و ڕووم زەردە نە وەک گەردنی زەرد
زەردی بێگەردییە ئەم، ئەو هی دەرد
لەش بەبار ، تۆزێ ژیانم پێوە
لە لکە و وەک لکە باری لێوم*
نە شەوە شەوم و نە ڕۆژم ڕۆژە
داخ لە دڵ بوومە گرێی بەرکۆژە *

---

*گیانم لەسەر لکە و لە کەوتن و وەرین نێزیکە و وەک پەڵەیەکە بەسەر لێومەوە، وا دەزانن بارە لەسەر لێوم نیشتووە.
* وەک دوگمەی سەر سنگ و یەخەم ، کە لە سنگ نێزیکە و نایبینی و زۆر بەداخەوەیە و جەرگی کون کونە.

....

تۆ چۆن ماوی !

چۆنی تۆ؟ چۆنە دەر و کۆڵانت ؟
دیمەنی بەرز و خڕ و خۆڵانت ؟
هەموو لا کۆنە گراوی خۆمن
مەمی بێچارەم و زینن بۆ من
سروەکەی قۆرغێ شنەی بێگەردە ؟
وەک هەناسەی منە بۆ تۆ! سەردە؟
گەڕەکی شوان، دڵی هەر وا گەرمە
چاو ڕەقی هەر هەیە، یان چاو نەرمە
ئاوی گەرماوی شوجاع هەر شۆرە؟
شەوی جێژنان هەیە سەر لەنگۆرە؟ *
دیاری شایانە کە بدرێ پێشکێش؟
تور و کاهوو، کەلەمی شادەروێش
ڕزگەیی یادێ لە ئاوارە دەکا؟
مەولەوی دەردی دلان چارە دەکا؟

نوێژگەیەکیش هەیە لەو دەور و بەرە
باغ و بێستانی مەلای سەلکە کەرە
ماڵەکەم یادی جوانی خێر بێ
هەر کەسێ ئەمنی لە تۆ کرد، کوێر بێ
سێبەری باو لە سەرم بوو ئەودەم
باغی شادی لە بەرم بوو، ئەو دەم
دوور خرام وا لە کەس و خوشک و برام
گێژی تاریکە شەوم، دوورە چرام
خاڵە سوورەت چ دەکا؟ هەر چاکە؟
یا خۆ داکەوتووە ڕێکی خاکە
خانەقای نەهری بە خوێن ڕەنگاوە
ڕێی شەهیدان بووە، بەڵگەی ماوە
گوێم لە شێخ قادرە بانگ ئاوازی
بۆ گەلی کوردە بە سەد شانازی
بەر بە سێدارە دڵت ڕانەچەنێ
بۆ وتەن بمرە ژیانت دەدەنێ
چۆنە مزگەوتی هەباساغامان ؟
تات و بەر سێبەر و تووی، هەر وا مان؟
وەکو ئەو سایە فەقێ دەخوێنن؟
وەکو من دەقنە لە ماڵان دێنن؟
کە دەڵێن ژینی منالی گەمە بوو
ئەودەمە جێ گەپ و گاڵتەم ئەمە بوو

گاڵتەی ئەو سەردەمە

خواس و سەرقووت و لە خۆلا گەوزیو
پیتی چووی پەل بوو بە دەستی قەڵشیو
ئیوهییە، تەوغییە، شەگگە و چگ و پک
لیکی زاری دەتکاندم تک تک
وەک هەلووک لێر و لەوێ هەڵدەبەزیم
سواپ و شیشۆقە بۆ چارەی وەڕەزیم
مەزرەقم یار و هەواڵ مەڕمەڕ بوو
قۆچەکانیم چەکی ڕاو و شەڕ بوو
خازەڵی و حەنزەل و ئاورۆچکە بە گشت
تۆپەڕاکردن و کەری سووری بە پشت
یان مەلا تەق تەقە یان هەنگڵەشەلە
جێژنە بوو ئەو هەلە، ڕۆیی بە پەلە
جەغز و سووڕدانی بە دەوری خۆما
لەو هەموو چەرخە خولێکم بۆ ما
تازە وا بوومەتە گۆچان بە دەسێ
لێم وەدی دێتەوە حوللەی مەرەسێ
ڕۆژێ ماندوو بە خەیاڵی شەو بووم
شەو لەبەر بەزم و گەمەم بێ خەو بووم
ڕێزە چوقڵێ کە لەسەر هەورازان
یاری برژانگی منن هاوڕازان *

دیسان گەڕەک و جوانەکانی

«سەرخڕێ » زۆرتری هەمووان بەشی تۆم
کۆرپەیێکی خڕەکەی باوەشی تۆم
یەکەمین جێیەکی ، لێم دانا پێم
کوڕی خۆتم بتەوێم یان نەتەوێم
گەڕەکی «قوبڵە » نەبووین پێیدا
بێ سەر و شوێنە وەفایی تێیدا
شیرنێک لێرە بەناز تەشیەکی ڕست
شیرنی کێوکەنەکەی لەبرەو خست
«گەڕەک ئەرمەنیە » بەهەشتی گۆرین
ڕوو لە هەر لایە دەکەی، هەر حۆرین
سەردەمێک چاو ڕەش و چاو شینێک بوون
بۆ سڕی جەرگی تەزیو تینێک بوون
«سەرپلوسک » دڵ و چاوم لەوییە
بەرەگە و ڕێڕەوی ئاسکی کەوییە
سۆفی گەر بەزمی بەهەشتت گەرەکە
توێژێ باوێژە، وەرە ئەم گەڕەکە
« پش قەلا » دێن و دەچن ئێواران
دەس لە مل تونگە لە شان نازداران
تاخی«حاجی حەسەن»ی لەو پەڕییە
حەجی سەرویشکی نییە، دڵ تەڕییە
دڵبەخەم وەرگەڕێ زووی دێننەوە جێ
گەرمە ماچ خێرە لەجێ دەچنە حەجێ

ناو بازاڕەکە
بۆ هەژار دیتنی بازار دەردە
دەس کە والایە دەسی لێ بەردە
تۆ بڵێی، تازە بخوێن تێر و تەسەل
چای عیمادیش و کەبابی حەمەشەل
خەڵکی بازاڕە کە هەروا مەردن !
گوڵی بەر دۆست و لە دوژمن بەردن!
چاخی دژواری لە مەیدان دەچەقن
تای تەرازووی یەک و تێکڕا دەتەقن!
هەر بە بێگانە دەکەن گاڵەی خۆش
دەردی سەرتیپە تەماتەی بێهۆش ! *

بەستێن
دڵە سەیرێکە لە دەم بەستێنێ
دیدە مەستێک لە منت نەستێنێ
چاوکەژالانی لە چەم ئاو دێنن
دەم بە جادون و دڵان دەڕفێنن
پرچە پڕچینە، کراس هەر چینە
هەر نزای گیانە لە ڕێی ئامینە

چوار چرا
چوارچرا ڕەنگە ببیسی دەنگم
وام لە سەر تێزە هەواخوای جەنگم
بەشخورا و مەرگی دەوێ ئاشتیخواز
گرێی دار ناشکێ بە بێ بیور و پواز
تۆزێ ڕاوەستە، ئیتر گوێ هەڵخە
ڕاخە کەوڵی عەجەم وخۆی هەڵخە
دەچەقێنینەوە داری تۆڵە
شاخی شاخدار دەپەڕێ بۆ کۆڵە

کوچەی جوولەکان

ڕوو لە کۆلانی جووان کەین نامە
لە هەمووی بیرەوەری خەییامە
ئەوی تێی نەچووە دڵی پڕ لە خەمە
تەنگ و تارێکی هەبێ: پرچ و دەمە
ئەو کچە (جوو)انە کە مەی دەفرۆشن
نازی چاوانە بە مەی دەفرۆشن

جا چبکەین ؟

لە هەوار «ماملێ » مریەم بێنێ
هێند بە ئارامی کە شیر نەڕژێنێ
جوانە چارۆکە بە دابی بڵباس
لە پەڕی مێشێ تەنک تر بێ کراس
ڕەنگی خۆش بێتە پەنای دەنگی خۆش
شێت و شوورن دەمی خۆش بیر و هۆش
بەستەیێکی من و ئاوازی ئەو
ڕازی دڵخوازی من و سازی ئەو
وەرگرین بادە لە دەست مەیکێڕێ
خۆش و مەستانە بڵێین چەند دێڕێ

بەستەکە

ئەی مەهاباد گوڵی سەرتۆپی زەوی
زیاد لە هەر جوانێ وەبەر دڵ دەکەوی
هەر کەسێ جارێ ئەوتۆ ناسیبێ
خۆش و جوانتر دەبێ چی دیبێ !
کێیە ژیا بێ لە بەهەشتی خوادا
دڵی هەڵدەگرێ کە لای لێ لادا!

ئەدی بۆ بێ دەنگن !

هۆنەر و نووسەرەکانت لە چییان
چۆنە تا سەر بە هەوای تۆ نەژیان ؟
«خاڵەمین » زیرەک و پسپۆڕی چییە
چاوی سوور و تەڕی وشک و سپییە!
تۆپ بوو، ئەو تۆپی کە دەیگرت بە زوخاڵ
گەنم و جۆ چاندنی هەڵنا بە تەماڵ !
« سەوزە سیس» ناوی دەنێ کاری بەجێ
نیوە نووزەی مەم و سیامەند و خەجێ
ئەمە دەرمان نییە بیفرۆشی بە گەل
دەردی زۆری دەوێ شەل دەرچێ لە زەل
«هێمن » ئەو بولبولە سەر بێ تووکە
چۆنە لێی نایە چ جووکە و نووکە !
کوانێ ئەو سینگە کە «مازینۆ » بوو !
سەر لە مەیدانی نەبەردا گۆ بوو
وەکوو بیستوومە لە مێرووڵە بەزی
دڵی وا گەرم و گوڕت سەیرە تەزی !
کوا تفەنگی دەس و ڕاوی کامە !
گۆشەگیری چییە ئاغای دامە
بۆ دژە و ئەژنۆ دەباوەش دەگرێ
یان بە سەربەرزی بژی یان بمرێ !
نیشتمان هەر کەسێ بۆی بمرێ ، نەمرد
لەشی سەر دۆشە کە هیچ بەهری نەبرد

دەبا بیشێلم

لێم گەڕێ دڵ بە زوخاو و خوێنم
با لە دوور، دوورە برام بدوێنم :
کاکە مەرجی من و تۆ کوا وا بوون؟
....
هەرچی دەرد و کوڵە بەر من بکەوێ
تۆش وەکو خۆشی بەجێ مێنی لەوێ؟
بیر و پێنووس و دەس و دڵ یەک بوو
دوانەیەک بوون و بەدەم یەک چەک بوو
تۆ ئەویندارى تەلان و بەرد بووی
دژی سای گەردەن و زێڕی زەرد بووی
سوێند و پەیمان بوو نەگۆڕێی، گۆڕای
وازی وازی لە سەری دای، دۆڕای
بولبولی کورد وەکو قەل دەنوێنێ
بێژی بێ بۆ کوڕی شا بخوێنێ
باڵی بشکێ و پەل و پۆی هەڵبوەرێ
مەل بکا زەمزەمە بۆ جاشە کەرێ
ئەوە چت کردووە بێ من، هێمن ؟
تێر و تانەت فرە لێمن، پێمن
نەت کرا بدڕی لەخۆت ئەو پەردەی
دەس لە گۆشتاو و پلاوێ بەردەی !
لێم ببوورە کە ئەوەند بەر لۆمی
شینە بۆ خۆمی دەکەم، تۆش خۆمی
ئێستەکەش نەچوە بچێ ، چوو ڕۆیی
وەرەوە ناو گەل و خزم و خۆیی
بۆ گەلت بێژە هەتا ڕۆژی مەرگ
بێ منەت، بێ تمەن و نان و بەرگ
ڕکە ڕاکە و ببە هاودەنگی خۆم

بێ کرێژ بە و ببە هاوڕەنگی خۆم
با دەسەومل مەلی بێچاران بین
هەر «هەژار هێمن »ەکەی جاران بین
نیشتمان وەک مەلە، نووسەر باڵە
هەر مەلێ باڵی شکا، جێی چاڵە
دڵە وشیار بەوە مەستی بەستە
ڕێ و شوێن بەرمەدە، خۆ دابەستە

گەشتێک بکەین

بەرەژێر ببیەوە، نوێژگەی سورە
زۆر مەلای لێن، کە نەچووم بمبوورە
لەو مەلایانە یەکێ زل جاشە
خەرتەلە و چاوی لە پێنج شەش لاشە
تاخی «دارۆغە»یە جێی بیرەوەری
بیر ئەوێستاش دەگەڕێ دەور و بەری
ترسی دارۆغە نەمابوو ئەودەم
دڵ بە ئاواتێ ژیابوو ئەو دەم!
«کۆپین ئاوا » دڵی هەر ئاوا بێ
زۆر دڵاوا بوو سپاردەی خوا بێ
تیری چاوبازێ لە جەرگم ڕاچوو
کوشتمی و خوێنەکەشم هەر وا چوو

لەسەر داشامەجید

وام لەسەر «داشەمەجید» وێستاوم
گیانە گەش بۆتەوە، ڕوونن چاوم
دڵە بێ دیدەنی ئەم دیمەنە کە
«لالەباس » دیارە لە گۆمی « تەنەکە»
« مێشە کورتانی» ببینە و «یەرغوو »
بێرەدا باری مەنیج تێپەڕ بوو
دڵگوشایە و گەشە «باغی سیسە»
ترسی ئەو ناوە لەو چاوی پیسە
....
....
ئاوی ئەسکەندەری لە شوێن وێڵ بوو
لە کن ئەو ئاوە خناو و لێڵ بوو
«کانی مام قەمبەر»ە لێی بڕوانە
دیمەنی جوانی دەمی جێژنانە
پڕ کەژاڵ، ئەو کەژە زەرد و سوورە
چت دەوێ بەر دەمە، هەر خەم دوورە
پیرە سەر سەوزەکە«ئەسحابە سپی»!
بوویە پێشێلی عەجەم بۆیە کپی؟
تووکی تۆ وەرگەڕێ تەختی تاران
تا بەهار ببیەوە جێی دڵداران
« گومبەزان» جێگە نیاز و ڕازە
چیت نیازە وەرە لێی بخوازە
کورد و ئازادی بە یەکتر شاد بن
دوژمنان ببنە گڵ و بەر باد بن
«باغی شێخی»گوڵی ناو باغانە
سەیری هەتوانی جگەر داغانە
سەر لە ئێوارە سەرێک هەڵبێنە
ژین وەسەر بگرەوە خەم بپسێنە

ماڵاوایی

چۆن وەها شارێ لە سەر دنیا بێ
بە خەیاڵا دێ کە مانگ ئاوا بێ
سا مەهاباد بە هومێدی دیدار
تاکو دەت بینمە ئازا و ڕزگار

با لە شار دەرکەوین

داوەتم دێنەوە بیر «زاوا و بووک »
وەک سەری هێمنی تۆڕ و بێ تووک
لێرە«لاچین » وەرە « شیلاناوێ»
کۆنە لانمانە بمێنین تاوێ
شایی هێمن بوو هەژار هەڵدەبەزی
دۆیەکی هاتە دەسی و جەرگی تەزی

سارەوانان

سارووانانی تەمەن خۆش ئاژۆن
بێ وچان دەیدەنە بەر تازە و کۆن
«سارەوانانە » دڵت بۆ لادێ
هیچ لە دڵتا هەیە یادی یادێ !
بە نەمامی گەش و شەنگ و شل بوو
بە نەکامی بەرەو مردن کل بوو !

بەسری

لەو بەرەت « بەسری» دەسی دز ببڕە
لەو سەرەت ئارەقی ماندوو بسڕە

سەری سوڵتان

«سەید وەقاس » هەر بەگەڕی ڕەشبەڵەکی
وەکو جاران بە کڵوک و کەڵەکی !*
خۆشی بۆ تۆیە دراوسێ جوانی
دۆستی تۆن «قەمتەرەیی » و«دەرمانی »
لایەکت «چۆمی مەجیدخانی » بەرین
ماڵ و قۆپی هەموو پڕ پۆڕ و پەرین
ڕاسپێرە لە قەلا بۆ « کاکم»
هیچ قسەی ماوە ! دەڵێ بێ باکم !*
گەیوەتە کوێ ! شەڕی ئاغاو گوندی!
سەیری دنیا کە چلۆن بوو، چن دی !
کۆنە « سوڵتان» و«سولەیمان »ڕێوین
شێت و خوداری ختەی بێ خێوین *
کۆسە بۆ ڕیش دەگەڕا و بۆ جاشی
داشی هات کلک و سمێڵی تاشی *

ئیسا کەند

باشە شەوباشێ لە « ئیساکەند » کەین
یادی یارێکی دەم و لێو قەند کەین
شاڵ شلێ، چاو بە کلێ، لێو ئاڵێ
چۆیلەکێک بووم بە دەسی منداڵێ

سەیدی کاکەجان*

«کاکەجان » پیری «سەهۆلان » هەر هەی؟
نیاز ڕەوای لاو و کچۆلان هەر هەی ؟

بەرەو پیر

گیان لە ڕێ چوونی بەلەز دەمدا هان
کەوتە بە کێشەری « پیری بورهان»
مانگە زەرد بوویەوە؟ ڕۆژت دیوە؟
دیارە تۆ بەر لە منت ناسیوە
دڵە دامرکێ ، خەیاڵ لێم لادە
گیانە بۆ دیتنی پیر ئامادە
«کانی دولمانە » لەسەر ڕێگامان
خۆت بشۆ، بێ چەپەڵی بێ ئامان
جێ گەلێ پاکە ئەتۆش خاوێن بە
بۆ هەموو سووچێ دەسە و داوێن بە
لە «لووساوکانە »وە خۆش ڕاببرە
دەس بە دەم نەوسی چنۆکا بگرە
لە هەموو لاوە گوڵ و گوڵزارە
شینییە ، جوانییە، ئاوە و دارە
دڵی شێت چەپکە گولێکیش بچنێ
باشە هۆشی هەبێ هێشوو نەڕنێ

گومبەز

گومبەزی سپیە وەکوو ڕووی پاکان
پاکە وەک گیان و دڵی دڵپاکان
سەدەفە و گەوهەری یەکتای تێدا
بارەگاهێکە شەهەنشای تێدا
ماڵی سەرخێڵی خودا ناسانە
بێرەدا چوونە بەهەشت هاسانە
لێرە کەشکۆڵی هەژاری تژییە
هەرچی ئێرەی هەیە، چاوی لە چییە!
ڕۆژێ تینی بە گەشە و تیرێژە
ڕۆژێ دینی گەش و تیشک ڕێژە
تیشکی ئەو کاری بە خۆڵ و خاکە
شۆقی ئەم گیان لەبەری ڕووناکە
گیانە تا هەل هەیە لەو جێ گەورە
بدە حەو جاری وەکو حەج دەورە
لێی بپاڕێوە، نزا لە خودا کا
با گرێی کاری هەژاران چا کا
کوردی بێچارە هەتاکەی دیل بن !
تۆق و کۆت هاودەمی پێ وو پیل بن !
خوا نەناسان و چرووک و پەستان
بەس بگەوزێن لە چیای کوردستان
بەرزەیی هەوری لە کەژمان هاڵێ
زبڵ و زاڵی دەسی زۆر ڕاماڵێ

سەید ڕەشید

وەرە سەر گۆڕی شەهیدی دڵتەڕ
هەموو دنیا لە بەرێ، ئەو لەو پەڕ
«چاوەشی »پیر بە هەوای زانستی
لە ملی شێری دەخستن ڕستی

نورانی و مەولانا *

گۆڕی نورانییە، مەولانایە
کەسی وا گەورە لەمەوەلا نایە

لەسەر گۆڕی دایک و باب

گیان وچانێ لەسەر ئەم دوو گۆڕە
دڵە خوێن هەڵ بدە، چاو داچۆڕە
دای و باب لێرە بە خاک ئەسپێران
بە پەکوو بوومە پەپووی جێ وێران

دایک دەدوێنم

دایە شەوگاری درێژ گریابووی
بۆ کوڕت دڵ بە نزا و بریا بووی
دەتەویست تاکە نەمامی ساڵت
بەری شیرن بێ لە ڕۆژی تاڵت
گوڵ و لک بلکێ بە دەور و بەریا
ئارەقت بسڕی لە بن سێبەریا
برتە ژێر خاکەوە ئاواتی دڵت
هەر بەهارت بوو وەرین پەلکی گوڵت
ئاه و زوخاوی دڵەی پڕ سۆکەت
دڕوو دەڕوێنێ لە بان گڵکۆکەت

ڕوو دەکەمە بابم
باوە، نیازت بوو وەکوو تۆ وابم
لە جیهان دوورە پەرێز، بۆ خوا بم
پێت وتووم چەندی لە تۆم پرسیوە
نیشتمان دۆست بە، خودات ناسیوە
هەرچی فرمێسکی هەژاران بسڕێ
بۆ دوا ڕۆژی بەهەشتێ دەکڕێ
نیشتمانم کە ڕوانیم، دیلە
باغی وا خۆش بەرلا و بێ چیلە
تورکی تور تورێ دەدا بۆ بەرپێ
لێی دەگەوزێن عەرەبی بێ دەرپێ
مشکە کوێرەن عەجەم و ڕیشە بڕن
خێوی باغ برسییە، ئەو تێر و مڕن
نیشتمانم کە دەویست، کەوتە دڵم
بێم و پەرژینی بکەم باغی گوڵم
وارشی گاڵە درێ و دەربەست بێ
بەس لە داگیرکەری پەست، پێ پەست بێ
چ هەژارم نەدی، وەک کوردی هەژار
چاو بە ئەسرین و سڕی دەس زۆردار
خێوی خەرمان خڕی بێ نان دەنوێ
گەلە خوێ پێوە نەبێ داس بسوێ !
خۆی، ژنی، کیژ و کوڕی کووڕی مەڵۆ
وەکو جووچک دڵە لەرزەی لە هەڵۆ
گەنم و جۆ، ڕۆن و خوری و تووتن و نەوت
گۆشت و میوە و بەری لێڕی شەش و حەوت
هەرچی داهاتە لە لادێ و شاران
بگرە هاتە ئەنقەرە، بەغدا، تاران
گورجێ دەیقۆزنەوە دەستی بە خوێن
نانی پاک بەو دەمی پڕ جوێن دەجوێن

هەستی من ویستی کە دەستیان ببڕم
لە هەموو چاوی تەڕ ئەسرین بسڕم
ئەو دەمەی دابڕم کورد دەخوا
لای هەژاران بم و نێزیک بە خوا

چم بەسەرهات !

سەربەخۆ کەوتمە شوێن ئاواتم
دوور لە تۆ تووشی نەهاتی هاتم
ئابڕوو تایەک و حیزی تایەک
سەرپشک تەک بدەمە هەر لایەک
خوێڕیەتی خۆی بدەمێ، نان زۆرە
دەفرێ ناموس و شەرەف پێخۆرە
دەستی پانم لە بنی باخەڵ گرت
ئابڕوم ویست و سەری خۆم هەڵگرت
ئەوە چەند ساڵە کەوا دەربەدەرم
لە گوتن نایە چ هاتە سەرم
ڕوو لە سووچم ، وەکوو تۆز بێ بایەخ
عاسمان لێفەیە هەردم ڕایەخ
هەر بەلای بووری گرێی دا هێڵە
شووم خەتی خۆشە لە کێڵگەی توێڵە
جوانی وەک ژنی کوڕێنیم دەرچوو
سپیەتی ڕووم خزی بۆ مووی سەر چوو
زەردە بۆ لێو کە دەهات لاڕێیە
پەڕیە سەر ڕوومەت و تاپۆی پێیە
خەم ڕەوێنم خەمە، کەس هەر کەسەرە
دەردی دڵ چاری دڵی دەربەدەرە
خۆشی وەک ئێوە مەگەر بێتە خەوم
گەر هەبێ جێگەیێ لێی وەربکەوم

چاوی ژیرم هەبێ خەو بنوێنێ
نوێنی زبر و تەڕی نەی تۆرێنێ
وشک و زەرد لەش بە دڕک بەر لێژم
سووک و بەر باد و بە سووڕ و گێژم
قانگەلاشێک و لەبەر دەم باوە
یان تەلاشێک و بەسەر دەریاوە
گا بە شێواوی لە چۆڵێ دەکەوم
گا لە گێژاوی شەپۆلێ دەنەوم

هومێدم هەر ماوە

لەو جیابوونە کە جێگەم جێ ما
شادی داکەوت و هومێدم پێ ما
ڕەنجەڕۆ بووم و لە ڕۆ نارەنجم
تا هومێدم هەیە خاوەن گەنجم
دڵ بە ئاواتە کە ماوەی بدرێ
پارچە پارچەی لەت و کوت گەو بکرێ
باغی زێد بێتەوە دەستی خێوی
دەستی کورد بچنێ هەنار و سێوی
پڕ نەمام بێت و نەمام پڕ گوڵ و چڵ
چاو پەپولێک بێ لە پەرژینی بە گوڵ
گیان بە هەر لایەکی باغا بفڕێ
گەشکە بێ و چاوی بە گریان بسڕێ
ئەو هەلە هەلیە لە عاسمانی کورد
سەربەخۆ سەرکەوێ لای وابێ نەمرد
لەش لە لای ئێوەوە بسپێرێ بە خاک
خۆشە لای دایک و کەس و باب و کاک
خواش کەسی بێکەسە بۆ ڕۆژی ژمار
زۆر دڵاوایە دەبووری لە هەژار

دیمەنی گۆڕستانەکە

گیانە بڕوانە چ گۆڕستانە !
جێ وچان و خەوی چاو مەستانە
سوور ئەوا پێتی دەڵێ شللێرە
کۆڵمە ئاڵێکە لە ئاخا لێرە
ئەو وەنەوشەی کە لەسای دارانن
شینی سەر شینی گرۆی یارانن
خاک و خۆڵی هەموو گەنجە و سامان
چاوی بادامی لە ژێر بادامان

جۆگەی قوڵقوڵە

لاکەوە دڵ پڕی زوخاو و کوڵە
وەرە سەر قوڵقوڵە فێنکایی دڵە
مستە ئاوێکی بە ڕووی دڵ داکە
ڕوو بە ڕووی تەکیە دەبین ئەو ساکە

خانەقا

خانەقا دار و دەرت چیمەن و چیم
لە هەمووی هەڵدەقوڵێ بیرەوەریم
تات و ئاوی ، بەر و ناوی حەوشان
هەر لە میحرابەوە تا جێ کەوشان
میچ و بان ، ڕێڕەو و مافوورە و بەڕ
تووەکەت، ڕێزی چنار و عەرعەڕ
وشک و تەڕ حەوز و دەر و دیوارت
تازە و کۆن و خویا و پێوارت

ژوورەکانت چ لە بەردن چ گڵن
حوجرەکان. گشتی لەمن نوشتە دڵن
داخۆ ئێستاش وەکو پێشوو ماوی !
دڵنیا و دڵگری پیر و لاوی !
پیت و بەهریان هەیە لاوی دڵسۆز !
سۆزی دڵیان هەیە پیری پیرۆز !
کێ لە جێی « جەعفەرە» بۆ ئاوردوو !
کێ هەڵی دەگرێ سەوەی پڕ نردوو !
کێیە وەک «حاجی » نەهێڵێ چەپەڵی
کێ بەفر دێنێ لە جێگای «شخەڵی »
«شاپەسندێ » هەبوو میکایلی گەل
ڕیشە جوار گۆشەیەکیش زۆر تەوەزەل
مامۆستا مەنگوڕەکەم حاڵی چییە ؟
«شێخی شامی » وەکوو ڕیش سپییە ؟
کێ وەکو « سەید »ی دەس و دڵوازە
توتنی کۆنی هەبێ و چای تازە ؟
«مەمەیار » «کاکی مەلازادە »ت چۆن ؟
کێوە چوو تازە موسوڵمانی کۆن ؟
کەللە زل پیری «فەریک » چی لێهات؟
شێری بەگزادە گەڕۆکی دێهات
کێ لە جێی ئێمە فەقێ و نان خۆرن
تەمەڵ و بۆرە کەمن یان زۆرن ؟
هاودەمی ئەودەمە سێ شێخ زادەن
داخوا بۆ ڕاوە کەوان ئامادەن ؟
خێوە کەو هەر هەیە قێڕە و سوێندی
بۆنی با هات و کەوی شەو خوێندی
قازیەک و مینە و دەورێشێک بوون
هاو دزی شەو لە مریشک و قەلەموون
کێیە پیر؟ کێیە مناڵ؟ کێ گەنجە ؟

کێیە پێم خۆش بووە؟ کێ دڵ ڕەنجە ؟
کێ بووە ؟ کێ چووە ؟ کێ وەک خۆیە؟
دێ و دەچێ ژین وەکوو ئاوی جۆیە !

شێخ محەمەد

سەروەرێکت هەیە پێی دڵشادی
تە ئەوت ماوە لە خەم ئازادی
خۆشەویست « شێخ محەمەد »ی ڕیش سوورە
لە خودا یار و لە دنیا دوورە
چۆڕە ئاوێکە لە دەریای بێ پەی
دڵی دەریایەکە پەی پێ نابەی
وا لە جێی پیر و بە بیریش پیرە
لە نەزان شێرە، بە زانا ژیرە
سەد بری هێندە برای نەبوایە
پاک و بێ گورگە بۆ ئەم کۆگایە
تووک سپی زیانە لە پەمبۆ تۆزێک
ئابڕوی هۆزێ دەبا ڕەشبۆزێک

بەرەو دۆڵی ئاجیکەند

باغی فاتێ مەڵێ بووری و خۆی بوارد
گەردن ئازاکە گەلێک میوەم خوارد
دامە گوارتە گوێ لەسەر دزیەکی باغ
باغەوان لێم دەگەڕا دەس بە پەیاغ

*****

وا شەڕەفکەند پڕی شۆخ و جوانە
کوڕە شێخ تووڕە دەبن مەڕوانە
جێی دڵە باغی مەلا و ئاجی کەند
هەر گوڵە و بولبولە هەر سازە و بەند
باغی باخچان و نەمامی ساوا
چۆن دڵاوایەکە ماڵی ئاوا
هەرچی گێلاس و بەڵاڵووکی خوارد
سەری هەوساری بە زاری ئەسپارد
سێو و مێو بەردەڵە قەیسی بەڕمێن
ئەوی زۆر تر گز و فت دەن هەرمێن
گەر بکا چاوی خومار ڕزگاریت
وای بزانە لە بەهەشت ڕێبواریت
بێ ترس بیخە سەرت تەشتی تەڵا
نۆبەتێ زۆرە مەچۆ تازە قەڵا
چاوگە سەر ئاشی خوراسانەش بێ
خۆشە ئەو بەندە لە سەر چاوەش بێ
« گەردشی چەرخە مەداری مەلەکە
ئاشی شێخ بابە قەتاری گەرەکە»
دێتە دەر ئاوێ لە سایەی داران
چارە بۆ کۆخەڕەشە و بۆ ماران

با وەخۆین من عەجەمم کۆخەڕەشەن
دەشگەنە ماری مژی مژ بە ڕەسەن
سەردەمێک ببوە بەهەشت ئاشی گوڵان
گیان لە زانست دەگەڕا و دەم لە چڵان
«سەردەراباد »نەچی خێوی لێیە
بە تەنێ باری هەژاریت پێیە
لەم «عەزیز کەند »ە بە ناو باخچێک بوو
جوان و بارچاو و لەبار و ڕێک بوو
سەری سەودام هەبوو لام دایە کنی
کاڵە هەرمێم کوشی، سنجووم نەڕنی

تەرەغە

تەرغە خۆشی سەرت هەر بەرزە
لێک جیابوونەوەمان چەند وەرزە ؟
یاری ڕاکردوو دەمی ڕابردوو
وا بەسەر تۆوە کلاو بابردوو
هەر لە لانن ! دەمەوێ سەیری بکەم
سەنگەری سارمی خوێن ڕێژی عەجەم
دێننەوە بیر کوڕی کورد مەرگی دەوێ
ئەو سەرەی ناوێ بە حیزی بنەوێ
کارگ و ڕێواسە بەهارانە بەرت
وەکوو جاران کوڕ و کچ دێنە سەرت !
گەنجی ئاواییەکە چۆنن ! سازن !
دڵتەڕن ! دەس لە ملی دڵخوازن !
جوانی ئەوساکە ئەوێستا پیرن !
هیچ لە لات وایە لە من دڵگیرن !
جوانی جێما کە نەمام لەو نێوە
داری دوری بەری پیری پێوە

تۆ کە قیت ماویەوە بارت بارە
هەڕەمەی جوانی لە تۆ ڕا دیارە
باخچەیە سەریەتی چواردیوارە
پاش بلاغە و قەرەڵی و نۆبارە
کانییە ڕەش لان و مەکۆی چاوجوانان
بەند و باون لە دەمی خۆشخوانان
زانین ئاوات کە لەبن باڵایە
گش لە لاوچاکی دەسی باڵایە

یادی دڵدارێک

داخەکەم باوی کوڕێنیش لاچوو
هیچ هەتا سەر نییە وا هات وا چوو
چاو شەهێنێک دڵی گرتم ئەوسا
چەن لەبەر نازی ئەوا گیان چەوسا
تازە لاوێ دڵ و ڕوومەت سادە
مەستی سەرخۆش دەگەڕام بێ بادە
ڕێ نەدیو، چاو دەگەڕا بۆ بالا
داوی دڵداری لە گەردەن هالا
بەرزە دیاور و بەهەشت لەو دیوە
دەرکە داخراوە، کلیلی زیوە
دانە فرمێسکە لەلام سوێراوێ
دڵ هەیە و سواڵەتە لەتیان ناوێ
نەمبوو سامانێ جیا لە جوانی
جوانییەکەش توایەوە تا پێی زانی
مامەوە، توامەوە، برژام، ئێشام
بەزەیی هات و دەسی ڕاکێشام
چاوی خۆم کردەوە وام لەو جێیە

سۆفی پاش مردنی هیوای پێیە
زەردی تاوداری هەژاری بێ بەش
تاو بڕا و کەوتمە سایەی باوەش
توانەوە، بووژاوە بە ماچی لێوان
گیانە، ژێر بۆوە لە سەیری سێوان
ئەودەمانەی کە لە باوەشیا بووم
ئادەمانە لە بەهەشتا ژیابووم
گوڵی سەر کۆڵمە گەشەی تیشکی چاو
ئارەقەی خۆشی دەکرد بۆنی گولاو
سێوی لاسوور سەری گۆنای ناسی
داخ لە دڵ خۆی بە پەلێ هەڵواسی
دەمی شیرین بوو لە دەمیا هەنگوێن
بادە دادی بوو لە لێوی ڕەنگین
خونچە دەم سوورە لە سەر لاسایە
زۆر دڵی تەنگ بووە هەر بۆی نایە
تا بهاتایە بەرانبەر لاجانگ
لەعی سەر ئاو دەگەڕا تیشکی مانگ
لاملی، ئاسک و کەوی خستە گرەو
تۆقی گیرۆیی ڕفاند گەردنی کەو
زێڕ دەلەرزی لەپەنای گەردەنی زەرد
تاو و تینێکی نەبوو، زەرد و سەرد
شانە هەنگوێنی سپی سەر سینە
بۆ تەماشا بەشی سەر تا سینە
گەر پەپوولەی چەمێ بەو جێ فێر با
باڵ لەبەر چاو بوو دەترسا کوێر با
خڕی ناو مەم پڕی ئاونگی گەزۆ
شیری خاوی لە دەما بوو لیمۆ
مەمکی بدیایە چ ئادەم چ ئەوا
بەلەز دەیقۆزتەوە هەر کەس لە هەوا

لار و لەنجەی کە دە لای «لالەش »ئەخست
کێ مەلەک تاوسی پێشووی دەپەرەست !
پرچی پڕ پێچی قەد و بالا بوو
ڕەشە ماری لە نەمام هالا بوو
هەر لەسەر نێوکەوە تا بەر ئەژنۆ
لەرز و موچڕکی لەشی تامەزرۆ
جێوە لای هێندێ لە ژێر پشت بەندی
ئابووی چوو بوو لە توندی و مەندی
شلکەڕان و قەفی تێراوی بەلەک
مۆمی کافوور لە پانایا بەلەچەک
تام و ڕەنگێ لە لەشی ئەو دا بوو
ئارەزوو واقی تیا وڕ مابوو
لە هەموو لاوە گوناه بانگی دەکرد
هەرچی لەو میوەیە چێشتوویە نەمرد
تاوسە، مارە، نەمای بەژنە
پێم دەڵێن بچنە بەشی خۆت بڕنە
دەنگی « تۆم خوش دەوێ، تۆ خۆشت دەوێم ؟»
گیانی کێشابووە پەنا پەرەدەی گوێم
دڵ لە دڵ نیازی نزیک بوونی دەبیست
دەمی نای نازی دەگوت ، ماچی دەویست
لێوی ئاوی دەمی دڵی دەتکاند
چاوی شەرماوی لە چاوم دەچەکاند
وەک ئەنی و چاو و چەن و دیم و دەم
خاڵی ڕووی خۆی دەنوان ماچی کەم
چاو بە چاو، دڵ بە بەرامەی مەست بوو
مێشک و هۆش و ڕەگ و خوێن بێ هەست بوو
هەر لەبەر پێوە هەتا تۆقی سەرم
لە گەڕاندا بۆ تەزووی سارد و گەرم
ناسکە پەنجە و مەچەک و باسک و زەند

دینی بەردا و ملی تۆبەی هەڵکەند
بەرەژوور چوو کەف و کۆی لاوچاکی
کەوتە دوایێنەوە داوێن پاکی
بوومە ڕەزوان لە بەهەشتی جوانی
لە گوناە تامی ژیانم زانی
ئەو ژیانەی کە لەگەڵ ئەو بووری
خۆشی کرد ئاگری دەردی دووری
وام بە پیریش بە خەیاڵی ئەودەم
پەل بە سینگ دادەکوتم لە شوێن مەم

دیسان ڕوو دەکاتە تەرەغە

لادریێ تاڵی خەیاڵی لاوی
بادریێ باشترە داوی خاوی
کەژ و کۆی دۆست و دراوێت چۆنن!
دڵ و ڕووخۆش و گەشن یان مۆنن!
هەر بە قەزوانە ملی «پیرسڵەمان »!
تەڕ دەژی دوورە لە ئاسۆگی نەمان
زۆر لە دەورەی دەگەڕێن بەنیازان
دۆ بەهانێکە لە کن دۆخوازان
« کۆشکی زارا »کە بە خەیاڵ نەخشاوە
هەژدیهای نەمری لە داوێن ماوە !
شانی« میرقازی» پڕ و بژوێنە
زیندەوەر لێی دەگەڕێن، دژوێنە !
خۆش بووە «پێمەڕەکەی فەرهادی »
بۆ سەری دوژمنی ڕێی ئازادی !
تەرغە، کێوی لە،ێژینەی کورد
کۆنە هاوڕازی «سەفین » و «هەڵگورد »

«ئاگری »و «پێرس »و « مازی» و « ساسۆن»
خزمی «پیرانی »کەس و کاری تۆن
لە لۆرستانەوە تا پشت«تۆرۆس »
گەلێ زۆرن بنەماڵەی «زاگرۆس »
کورد هەزاران و هەزران ساڵە
سایە پەروەردە دەژین لەو ماڵە
ئێوە بوون، پشت و پەنا و دژداری
نان بدە و یار و دژی بەدکاری
پیاوەتی و مایە ژیانی ئێوەن
مانەوەی ناو و نیشانی ئێوەن
کێوی «جوودی »لە گەڕی تۆفانا
گەمییەکەی نووحی لەسەر سەر دانا
پەندی پڕ بایەخی پێشینیانە
«کورد لە تەنگانە تەلانی لانە »
«چیای مەزن لێی هەبێ بزن و هەرزن
نابەزن بۆ کەس و هەر سەربەرزن »
ئێوە دیتان بە سەتان خونکاران
زۆرو بیست هەو هەو و خرمەی سواران
پانی پاڵ داوە دەمێ «بانیپاڵ »
ڕێوی لێ کردنە کوێخا بە خەیاڵ
گەلێ ئەسکەندەر و زۆر وەک زەنفۆن
دانی هەڵ بڕیەوە ئەم کوردە بخۆن
عەرەبو هات بەسەرا وەک لێشاو
بێ بەزەی دڵڕەشی فێڵبازی بە داو
چەنگی چەنگیزی بە خوێن پاراو بوون
بۆ هەلاکۆ بەرەگە و سەر ڕاو بوون
جارێ تەیمور بە شەلی سەردەکەوت
تیری کوێری کەڤری بەر دەکەوت
شاعەباس ویستی سمێڵ بابڕ کا

کێو لەبن بێنێ ، گەلی کورد قڕ کا
نادریش سوڕی لە زۆر جێگا دا
بە هەڕ و گیفەوە خۆی لێ بادا
زۆری زۆردار کە سەرێک پێو وێران
بە ملی وردەوە لێو هەڵدێران
زۆر گەماڵ داویە گەمارۆی ناومان
ئێمە هەر ماین و و ئەوان بەدناو مان
هاتن و چوون زلی زۆر خاوەن زۆر
کوردستان گر بە خەیاڵ و کورد خۆر
شرت و گوم بوون و هەموو ڕابردن
کوردستان هەر هەیە کورد هەر کوردن
بەڵگە بۆ چەنگە چەمووش و تۆزێک
دێتە دی لێر و لەوێ چەند گۆڕێک
خواردنی کورد و چیای دژوارە
دەرنەچوون فیل و نەهەنگ لەم بوارە
تازە وا مشک و تولە و وشتری گەڕ
بە تەمان بیکەنە جێ مۆڵ و گەوەڕ
خاک بەسەریان بێ وەکوو پێشوویان
دەبێ نێهێننەوە هەرچی جوویان
شل نەما کوردە پەڵووڵەی دوێنێ
ئێستە وا توندە ددان دەشکێنێ
سەردەمێک خاوی مەلا و خانان بووین
پاروە خۆشەی دەمی بێگانان بووین
ئێستە ئەو تاوە لە ئاوا بوونە
شێری کرژ نیازی لە لان ڕابوونە
تۆڕی دیلی لە پەلان هەڵ دەدڕێ
کێ بەشی خواردووە گورچووی دەبڕێ
دێتە گوێت گەرچی کڕ و بێدەنگی
دەنگی پێشمەرگەت و زەبر و زەنگی

داد و هاواری عەرەب لەولاوە
تینی بۆمبا و کەڤری تاواوە
ئەمە بوولێڵەیە بۆ ڕۆژی ڕوون
بانگەوازیانە کە ڕۆڵەت زیندوون
بێنی خوێن، دووکەڵە شینکەی باڕووت
با کە بۆت بێنێ لەسەر خۆ بێ پشووت
تەمی خەم نەگرێ بلێی چارەڕەشم
شۆڕشی کورد هەیە من دوورە بەشم
ئاوەدان دەبنەوە ناو سەنگەری تۆش
دڵ پتەو بە بە هەوای ڕۆژی خۆش
تازە دەکرێتەوە دوژمن کوشتن
ژەنگی سەر دڵ دەسڕێ خوێن ڕشتن
ئاگرت هەڵبێ وەکوو ڕابردووت
لاشی دوژمن دەکەمە ئاوردووت
ڕۆژ دەبێ ناوی هەژار نامێنێ
سازی ئازادی لە ڕووت دەخوێنێ
خوات دەگەڵ بێ تەرەغەی قیت و قۆز
جەژنی ڕزگاری نزیکت پیرۆز

یادی جوانەمەرگێک

«پیرمحەمەد » تەڕە تیراوێی دڵ
تۆز و هەتوانی دەست خوێنە و گڵ
گیانە پڕ سۆیە برینی دەرکا
گەشە خوێناوێ لە چاوم سەرکا
جوانەمەرگێ هەیە لەو داوێنە
خاکی نمدار کەمەوە بەو خوێنە
جەگی تۆ و بەرگی ژیانی من بوو

گەوهەری نەرم و نیانی من بوو
بەر لە ڕۆژانێ ئەوم پێ ناسی
سەر لە سوڕا بوو بە گێژی و کاسی
دەس لە دڵ تەنگتر و ناز شێواو بووم
زۆر لە داماوی پتر داماو بووم
گیان لە خۆیلێنی گومانا وێڵ بوو
بواری بەرباری بە دیمەن لێڵ بوو
داوی ئاوات و هومێدان باریک
تەم تەنیبووی سەر و بەر چوو تاریک
لەپڕێ پەرییەکی نازدار و شەپاڵ
ئاسکی ناسکی شیرین خەت و خاڵ
بوو بە دەستگرتەم و شایی شاندام
ڕوو بە ڕووی باغی ژیانی هاندام
ڕابەرم بوو لە ڕچەی دڵ پتەوی
ورە بەربوونی نەبوو، ببوە کەوی
کیژی تۆ بوو بە فریشتەی بەختم
تەختی کرد کەند و کلۆی ڕای سەختم
تای ژیانی لە ژیانم هالاند
تا ئەوم بوو لە ژیان نەمنالاند
شەو چرایەک بوو لە ڕۆژی ڕەشما
بەختی بێدار بوو لە ناو باوەشما
هێژەلووکەی ڕەشەبای مەرگی نەکاو
گشتەکەی کردەوە یەکباد و خاو
هەڵوەری سوورە گوڵی بولبولی دڵ
شینی بۆ ماوە لە جێی چۆڵی چڵ
تازە پەروانە دەسووتا باڵی
بای نەهات شەوقی شەماڵی ماڵی
یار لەگەڵ بەختی هەژار ڕێک کەوتن
دوور لە من چوون و لە خاکا خەوتن

خوا بژاردیەوە

گەرچی خوای گەورە بەزەی خۆشی نارد
گەڕی گەردوون چ بوو تاوانی بژارد
دەردی بێ هاوسەریی دەرمان کردم
ڕەقەنی بێدەری نەرمان کردم
جوانترین پەریەکی خۆی خستە پەنام
باغی شادیم لە گوڵە و تازەنەمام
ئەو هەموو کۆسپە کە دێتە سەر ڕێم
ئەو هەموو داوەی دەپێچن سەر و پێم
ئەو هەموو تاڵییە من دەیچێژم
ئەشک و خودانێ کە من دەیڕێژم
هەرکە خۆم خستەوە سەر شاباڵی
بەرگی ژان و شەکەتیم داماڵی
چەند پەژارە و کزی زۆری بێنێ
یەکی نامێنێ کە ئەو دەمدوێنێ
چاوی نەرمی کە دەچاوم دەبڕێ
ژەنگ و فرمێسکی دڵ و چاو دەسڕێ
دینی ودمە، دەسی هەتوان پێژە
تا هەیە کۆنە برین سارێژە

بەو حاڵەش

هێشتە تا با لە موکریانەوە دێ
نیازی سەردانە بەلای گیانەوە دێ
دڵ دەورتێنێ لە سوێی ئەو ناوە
سەرە تیرێکی تێیا جێماوە
جار و بار خوێن دەدەڵێ و دێتەوە سۆ
خوێن و گڵ تێکەڵە هانامە بە تۆ
پیری دڵ چاک ئەوە خۆت و ئەوە دڵ
دڵە ئارام بە لە دەرمان مەکە سڵ

بەرەو بۆکان

بەس خەواڵوو بە خەیاڵ بڕوانە
شاری بۆکان وەکوو بووکان جوانە
مێشەیە، باغە، گوڵستانە، چەمە
لاوی لاولاوە، کچی خونچە دەمە
ئاوی چاوێک لە دڵی ئەو دایە
چاوی قرژاڵی لەبەر هەڵنایە
مانگ لەمێژ ساڵە لە ڕێدا فێرە
وەک تریفەی مەلەوان بێ لێرە
تۆش بچۆ، گیان و دڵیش ئامادەن
ترسوو داماڵن و خۆ پێدادەن
مار و جرجی عەجەمو نایەنە بەر
شەو لە ترسان لە کونان نایەنە دەر
ئەو قەڵایە کە بەرز وێستاوە
دوور لە وێستاکە هەوارگەی پیاوە
سەر سەرا و کۆشکی گەلێ سەردارە
بۆتە بەردار، چ خودا بەردارە ؟

پیاو نەمان و ئەوی مان خوێڕی بوون
هێڕ و وڕ فێری خڕەی زێڕی بوون
کوردە ناموسی فرۆشرا بە چڵە
گای شڵە گشتی لە خۆ بوونە مڵە
هەرکەسەی ببوە کەوی دەس دوژمن
دەیەویست خزم و کەسی خۆی قڕ بن
دان دران تاکوو لە کێو کەو دەفڕی
کاتێ تاران سەری وانیشی بڕی
کەوی سەرداری لەبیرمان ماوە
کە لەسەر چی سەری هەڵقرتاوە
بەسە خوێڕێژی بەسەر زاماندا
با بنواڕین بە هەموو ماڵاندا
ئاخۆ یاران وەکوو جاری جاران
شەو نشینیانە لە پای دیواران !
ئەمجەد و قازی مەلا ڕیشی حەسار
کێ بەئاخ و کوڵە بۆ ڕەنجی خەسار
شێرە چۆبینە بڕشتی ماوە !
یان کەل و کول بووە، کۆڵی داوە !
پیرە شاهۆی قەرەگوێز هەر بە گوڕە !
یان عەجەم ترسی وەبەر ناوە کڕە !
لەمڕۆ داخوا برای ڕاست ماون !
یان چەماون ، لە خەما چەوساون !
کاوە بۆ کوتکی شکا و بێ چەرمە
خوێنی لاوان کە لە بیر کا، شەرمە
مچە گردەڵ کە بەرەو باو بۆوە
گشتە یان پێچی درا و خاو بۆوە !
هەڵۆ کل بوون کە لە هێلانی کەل
چینەیان چۆنە لەسەر خوانی قەل !
بیری ئەو ناوە لە بیریان ماوە !

یان لە پای ڕازەوە هەڵدێراوە !
هیچ لەبیریانە لە لێڕی بیران
جەنگی سەر چامە لە بەرپێی پیران !
ڕۆژ بە دوومانەوە وەک کوێنی ڕەش
لاشە دەتلانەوە لە خوێنی گەش
لە فڕۆکانەوە بۆمبا باران
کڵ و پێشمەرگە بە ئاگر خاران
لە تەقە و دووکەڵی گەرمی گڕی شەڕ
خوای ترس پێشی هەڵات کوێر و کەڕ
کێ پەنای گرت لە ڕەهێڵەی تۆپان !
چەند سەکەت بوون عەرەب و جاش تۆپان
سەردەمی خەنجەری کورد هاتەوە گەڕ
سەری وشکی دەبڕی و گۆشتی تەڕ
خوێنی پیسی لەشی سیسی عەرەبان
گوڕ و فیچقەی بوو لە بان تیغی دەبان
باوی بوو گاڵتە بە مردن کردن
کورد وەسەر کەوتن و ، دوژمن مردن
دێتە بیریان کە لەسەر نوێنی سەنگ
ببوە لای لایێی شەوان دەنگی تفەنگ
«دۆڵی سەفتێ»، «بنی پێرس»، «ڕێزان»
خۆش بوو چۆن بوو لە بەریان بێزان !؟
سەرچیای شیرن و چای بەر باران
لای ئەوان تاڵ بوو لە تاوی تاران !
دەس و چاو ئێستە ئەوەند تێر و پڕن
سەد هەژار ڕەنگە بە پووشێک نەکڕن

سەیری جوانی بکەین

مانگە هەرچەند بەلەزی دەیزانم
لێمگەڕێ تۆزێ تریش بڕوانم
سەربکێشم بە بڕێک مالاندا
چاو بگێڕم بە خەت و خالاندا
کیژە بۆکانی خەوالووی نازن
پاوپووز ڕووتن و پێسیر وازن
زەردەمەم دیارە کە خاوەن نووستون
بۆ پشوودان لە کراس دەرکەوتوون
پرچی ئالۆز کە لەسەر لەشیانە
شەوەزەنگ داگری ئاوی ژیانە
مانگ ئەگەر تیشکی بدا ڕێنوێنە
شنەبا بسک و کەزێ بزوێنە
هەلە تا چوی خەوالوو مەستن
تا جەزایەرچی بەیان بێ هەستن
دڵە خۆ تێرکە لە سەیری جوانی
ڕێت هەیە چەند بە خەیاڵ بڕوانی

تا من گەشتێک دەکەم

تا من و گیانی پەژارم تاوێ
تۆزێ لەم دەورە دەگێڕین چاوێ
«وشتەپە» داخۆ فەقێلەی دێنێ
یان لە جێی ئێمە پەپوو دەخوێنێ
کوا سولەیمان و لەچی تاراوە
تەخت و قالیچە نەما با ماوە !
شێخی شێخلەر بە ڕواڵەت بەختە
دووەربەختی بۆ هەژاران سەختە

خێوی کێو خاسە کەویٚ لە شوێنیٚ
بە دڵ ئاواتە کە بۆم بخوێنیٚ
ڕاوکەری تەپلە بەسەر لەو ناوە
لە گەڕە و داوی لە دەورەی داوە

ماڵاوایی

گیانە مەودا کەمە ئاسۆ سوورە
بیر نەبوورێتەوە ڕێمان دوورە
وەختە لێڵایی لەبەر چاو بڕەویٚ
خێڵی شەو کۆچەرە، ڕۆژ دەردەکەویٚ
بەهومێدم کە بە ڕۆژی ڕۆشن
تیشکی ئازادی خەمان داپۆشن
ئاشکرا ڕوو بە گوڵ و گوڵزاران
بێمەوە و بێمە دەس و ڕووی یاران

*****

ئەی موکریان بە خودات دەسپێرم
یادگار وەرگرە ئەشکی سوێرم
بیٚ منیش خۆش بە مەکۆی بیروەرەیم
تۆ بەجیٚ هێشتنە هۆی کوێرەوەریم

******

فەرهەنگۆک بۆ بەرەو موکریان

* ماسوو (ماسوێ) : گوندێکە لە نێوان لاجان و سابڵاغ دا ، هەژار سەردەمی منداڵێتیی خۆی لەوێ بەسەر بردووە.
* قازیاوێ (قازیاوا) : گوندێکە نزیک سابڵاغ. هەژار زۆر منداڵ بووە لە هەواری ماڵە خالانی ، کە لەسەر چەمی ئەو گوندە هەڵیان داوە، ماوەیەک ڕای بواردووە.
* پردی سوور: پردێکی سەرچۆمی مەهابادە، کە دوای لێدانی بەربەند، پردەکەیان وێران کرد.
* باغی مکایل : باغێکی سەرسەوی پەنا شاری مەهابادە. سەیرانگەیەکی خۆش و دڵگرە.
* ماملێ : مامۆستا محەمەدی ماملێ ، هونەرمەندی دەنگخۆش و پیاوچەکی کورد.
* خەزایی : کێوێکە لە باکوری مەهاباد ، کە کانیاوێک و دارێکی تووی سووری لە داوێن دا بوو.
* گڕاو : سەرچاوەیەکی ئاوی گۆگردییە کە بۆ دەرمانکردنی نەخۆشینی پێست زێدە بەکەڵکە. ئاوی گڕاو هەرکە لە سەرچاوەکەی کل دەبێت، دەبێتە بەرد. لە دەور و بەری شاری مەهابا دا چەندین سەرچاوەی گڕاو هەیە.
* تاقەدار : تاک دارێکی کۆن و قەدیمەیە کە لە داوێنی خوارەوەی شاخی گردەڵە، لە ڕۆژئاوای شاری مەهاباد ، لە سەر گۆڕێکی کۆن شین کراوە.
* مەحمودکان : گردێکە لە باکوری شاری مەهاباد، کە سمایل خانی سمکۆ ، لە سەر ئەوە گردە، دژ بە هێزەکانی ئێرانی شەڕی کردووە . کوژراوەکانی هێزی ئێرانی لە داوێنی ئەو گردەدا چاڵ کراون.
* بداغ سوڵتان : ئەمیرێکی بەناوبانگ بوو کە حکومەتی سابڵاغ و دەور وبەری پێ سپێردراوە. بداغ سوڵتان لە ئاوەدانکردنەوەی سابڵاغ دا

دەورێکی بەرچاوی بووە. سازکردنی مزگەوتی سوور و پردی سوور لە کارەکانی ئەو ئەمیرەن. بداغ سوڵتان سکەی پوڵی وردی لێداوە ، کە جنسەکەی کە (مس) بووە و بە سکەی سابڵاغ ناوی دەرچووە.

* غەوسی سانی : شێخ عوبێدولاهی شەمزینان، سەرهەڵدان و ڕاپەڕێنێکی ڕێبەری کردووە کە دژ بە دەسەڵاتداریی ئێران شەڕی کردووە و هەتا نزیک شاری مەراغەی لە دەست ئێران ئەستاندۆتەوە.

* شێخ بابا : شێخی غەوساباد بووە. شێخ بابا بەپێی قەولێک کە ڕووسەکانی سەردەمی تزاری پێیان دابوو ، گوتبویان ئەوان لە ڕاپەڕینەکەی دا یارمەتی دەکەن بۆ وەرگرتنی سەربەخۆیی کوردستان، بەمەرجێک دژ بە تورکە عوسمانلییەکان شەڕ بکەن، بەڵام روسەکان درۆیان دەگەڵ کرد و هیچ یارمەتیی پێ نەدا. تورکەکان هاتن و شێخ بابا و حەمەحسێن خانی سەردار و سەیفەدین خانی سەقزییان گرت و لە داریان دان.

* مەلیک زادە : سەرکردەیەکی ئێرانی و خزمی شای ئێران بووە. مەلێکزادە بە لەشکەرێکی گرانەوە هێرشی هێناوەتە سەر شاری سابڵاغ. سمایلخانی سمکۆ لەشەوێکدا هێرش دەکاتە سەر مەلیکزادە ، هێزەکەی تێک دەشکێنێت، مەلیکزادەش دەکوژرێت.

* کۆمەڵی ژ.ک : کۆمەڵەی ژیانەوەی کەرد لەساڵی 1942 دا لە شاری سابڵاغ پێک هاتووە.

* حەمەحسێن خانی سەیفی قازی ، وەزیری بەگری و فەرماندەی لەشکری کوردستان بووە کە دەگەڵ پێشەوا قازی محەمەد لە دار دراوە.

* قۆرغ : قۆپییەک بوو لە مەهاباد ، کەوتۆتە ژێر ئاوی بەربەندی مەهاباد. بای قۆڕغێ بەناوبانگ بووە.

* گەڕەکی شوانان : گەڕەکێکی شاری مەهابادە، کە زۆربەی دانیشتوانی ئەو گەڕەکە لە لادێکانەوە هاتبوون.

* چاوڕەق : ناوی بنەماڵەیەکی بەناوبانگی مەهابادییە، کە کاری پزشکی و شکستەبەندی و ئۆرتۆپێدیی یان کردووە.

*گەرماوی شوجاع : حەمامی شوجاعولمولک. حەمامێکی کۆن بوو لە مەهاباد.
* شادەروێش : مزگەوتێکە لە گەڕەکی ڕزگەیانی شاری سابڵاغ ، کە حەوشە و حەسارێکی خۆشی هەیە . سەوزەیخانە و دار و درەختەکەی بەناوبانگە.
* ڕزگەیی : گەڕەکی ڕزگەییان. یەکێک لە گەڕەکە کۆنەکانی شاری سابڵاغە ، کە ماڵی مامۆستا هەژاریش ماوەیەک لەو گەڕەکە دا بووە.
*مەولەوی : نازناوی بنەماڵەیەکی کۆنی مەهابادییە، کە کاریان پزیشکی و دەرمان کردنی خەڵک بووە. کوڕەکانیان هەر ئێستا دوکتۆرن.
* خاڵە سوورە : چاکێک بووە لە گەڕەکی قوڵەقبران لە شاری مەهاباد، دارێکی سەرسەوزێشیۆ بەسەرەوە بووە. ئێستا نە گەڕەکی قوڵەقەبران ناوەکەی ماوە و نە چاک و نە دار.
* خانەقای نەهری : تەکیەی بەرەی شێخەکانی شەمزینانە ، کە شان بە شانی مزگەوتی هەباس ئاغایە لە مەهاباد دا.
* شێخ عەبدولقادر و شێخ محەمەدی شەمزینی لە لایەن تورکانەوە لە ڕێی ئازادیی کوردستاندا بەدار داکران.
* گەڕەکی خڕێ : یەکێک لە گەڕەکەکانی شاری سابڵاغە، هەژار لەو گەڕەکەدا لە دایک بووە.
* گەڕەکی قوبڵە : یەکێک لە گەڕەکەکانی شاری مەهابادە. وەفایی، شاعیری مەزنی کورد لەو گەڕەکە ژیاوە.
* گەڕەکی ئەرمەنیان ، سەرپلوسک ، پشت قەلا ، گەڕەکی حاجی حەسەنی : لە گەڕەکە کۆنەکانی شاری مەهابادن.
* عیمادی : ناوی چاپچییەکی قەدیمەی شاری مەهاباد بووە.
* حەمە شەل : ناوی کەبابچییەکی قەدیمەی شاری مەهاباد بووە.
* بەستێنی چۆم : تەنکاوێکی چۆمی مەهاباد بوو کە جێگای سەیر و سیاحەت و ئاوهێنانی ژنان بوو.
* چوارچرا : گۆڕەپانێکە، کە بۆ یەکەمجار لەوێ ئاڵای کوردستان هەڵکرا. هەر لەو مەیدانەشدا پێشەوا و سەدری قازی و سەیفی قازییان بەدار دا کرد.

* خاڵەمین : شاعیرێکی سەردەمی کۆماری کوردستانە لە مەڵبەندی مەهاباد ژیاوە.
* سەید عوبەیدیلا ئەیوبیان: نووسەر و مامۆستای زانکۆی تەورێز، کە چەند کتێبی بەیتی کوردی وەک : مەم و زین ، خەج و سیامەند ... ی چاپ کردووە.
* مزگەوتی سوور : کۆنترین بینایە کە بداغ سوڵتان سازی کردووە. هەر ئێستا مزگەوتی جامیعی مەهابادە.
* گەڕەکی دارۆغە ، کۆپین ئاوا : دوو گەڕەکی شاری مەهابادن.
* داشامەجید : ناوی کێوێکە لە لاشانی مەهاباد دایە لە بەری ڕۆژهەڵات.
*لالەباس : ناوی باغێکە لە مەهاباد.
*مێشەی کورتانی : ناوی دارستان و مێشەیەکی لە مەهاباد.
*باغی سیسە : سەیرانگایەکی خۆشی مەهاباد بووە .
* کانی مام قەمبەران : سەیرانگایەکی کۆنە مەهاباد بووە.
* گومبەزان : گۆڕخانەی بەرەی بداغ سوڵتانە و زیارەتگایە لە مەهاباد.
* باغی شێخی : سەیرانگا و باغ و بێستانی خۆش بووە لە مەهاباد کە ئێستا نەماوە.
* زاوا و بووک : کێوێکە لە نزیک مەهاباد.
*سارەوانان : گوندێکە نزیک مەهاباد. دایکی هەژار کە سەیدزادە فاتمی کچی سەید حەمەدەمینی نوورانییە، خەڵکی سارەوانان بووە.
* بەسری : کێوێکە لە نزیک مەهاباد دا، کە زۆر جاران دز و جەردە خەڵکیان لێ ڕووت کردووە.
* سەید وەقاس : کێوێکە لە نێوان چۆمی مەجیدخان و قەمتەرە و بورهان دایە. گۆڕێکی لێیە بەناوی سەعدی وەقاس، کە جێی زیارەتە.
* کاک : نیاز مەلا ئەمجەدی قەلایە کە نازناوی شیعری کاک بوور.
* سوڵتان و سلێمان ئاغا : دوو دەوڵەمەندی چۆمی مەجید خان بوون، کە ئەم دووە دژی کۆمەڵەی ژ.ک بوون.
* ئێساکەند : گوندێکە لە موکریان، کە هەژار سەردەمێک لەوێ خوێندوویەتی.

* کاکەجان : چاکێکە نزیک گوندی سەهۆڵان ، کە کور و کچی لاو دەچنە سەری و نیازی لێ دەخوازن.
* پیری بورهان : نیاز شەمسەدین شێخ یوسفی بورهانییە کە لە خانەقای شەرەفکەند نێژراوە. سەردەمێک هەژار لەوێ فەقێ بووە.
کانێ دولمان و لوساوکان : دوو جێگەن لە خانەقا.
* سەید ڕەشید : عالم و شاعیر و قسەخۆشی بەناوبانگ، کە دوو نازناوی هەبووە ؛ چاوەش و شەهید .
* نورانی : سەید حەمە سەعیدی کولیجیی عالمی بەناوبانگ، کە مامی دایکی هەژار بووە.
* مەولانا : مەلاسادقی خەلیفەی شێخی بورهانە کە پردی قەرەقشلاغ و قەلاتاسیان و ڕێگەی بەسری ئەو دروستی کردوون. مەولانا خاڵی باوکی هەژار بووە.
* شێخ محەمەد : زانایەکی زۆر بەناوبانگی موکریانە کوڕە گەورەی شێخی بورهانە و بەسەر خانەقا ڕاگەیشتووە.
* باغی فاتێ : باغێکە لە نێوان خانەقا و گوندی شەرەفکەند دا.
* گوارتە گوێ : کێوێکە لە نێوان خانەقا و گوندی ئاشی گوڵاندا.
* شەرەفکەند : گوندێکە باوکی هەژار لەوێ لەدایک بووە.
* باغی مەلا ، ئاجیکەند، خوراسانە، ئاشی مەلا ، تازەقەڵا ، سەردەراباد ، تەرەغە ، باغچە، سەرباخچە ، چواردیوار، قەرەڵی ، نۆبار، عیلماباد ، کانیە ڕەش و ئاشی گوڵان : چەند گوندێکن لە موکریان .
لالەش : شوێنێکی پیرۆزە لە لای موسڵ، جێی گۆڕی شێخ هادییە و زیارەتگای ئیزەدییەکانە.